

Sygn. akt I ACa 1809/15

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 9 listopada 2016 r.

Sąd Apelacyjny w Warszawie I Wydział Cywilny w składzie następującym:

Przewodniczący: SSA Maciej Dobrzyński (spr.)

Sędziowie: SA Ewa Kaniok

SA Beata Byszewska

Protokolant: sekretarz sądowy Marta Puskarska

po rozpoznaniu w dniu 9 listopada 2016 r. w Warszawie na rozprawie

sprawy z powództwa (...) spółki z ograniczoną odpowiedzialnością z siedzibą w W.

przeciwko (...) spółce akcyjnej z siedzibą w W.

o zapłatę

na skutek apelacji pozwanego

od wyroku Sądu Okręgowego w Warszawie

z dnia 30 kwietnia 2015 r., sygn. akt XXVI GC 784/14

I. zmienia zaskarżony wyrok w punktach pierwszym i czwartym w ten sposób, że oddala powództwo o zapłatę kwoty 288.325,91 zł (dwieście osiemdziesiąt osiem tysięcy trzysta dwadzieścia pięć złotych dziewięćdziesiąt jeden groszy) wraz z ustawowymi odsetkami, zasądza od (...) spółki z ograniczoną odpowiedzialnością z siedzibą w W. na rzecz (...) spółki akcyjnej z siedzibą w W. kwotę 7217 zł (siedem tysięcy dwieście siedemnaście złotych) tytułem zwrotu kosztów procesu oraz nakazuje pobrać od (...) spółki z ograniczoną odpowiedzialnością z siedzibą w W. na rzecz Skarbu Państwa Sądu Okręgowego w Warszawie kwotę 618,49 zł (sześćset osiemnaście złotych czterdzieści dziewięć groszy) tytułem zwrotu wyłożonych tymczasowo wydatków,

II. zasądza od (...) spółki z ograniczoną odpowiedzialnością z siedzibą w W. na rzecz (...) spółki akcyjnej z siedzibą w W. kwotę 21.617 zł (dwadzieścia jeden tysięcy sześćset siedemnaście złotych) tytułem zwrotu kosztów procesu w postępowaniu apelacyjnym.

Beata Byszewska Maciej Dobrzyński Ewa Kaniok

I ACa 1809/15

UZASADNIENIE

Pozwem z dnia 7 marca 2014 r. (...) sp. z o.o. z siedzibą w W. wniosła o zasądzenie od (...) S.A. z siedzibą w W. kwoty 288.461,21 zł wraz z ustawowymi odsetkami od kwot:

- 177.185,87 zł od dnia 31 stycznia 2013 r. do dnia zapłaty;

- 59.270,81 zł od dnia 3 marca 2013 r. do dnia zapłaty;
- 38.070,35 zł od dnia 31 marca 2013 r. do dnia zapłaty;
- 13.934,18 zł od dnia 8 kwietnia 2013 r. do dnia zapłaty,

oraz kosztów procesu, w tym kosztów zastępstwa adwokackiego i opłaty skarbowej od pełnomocnictwa.

Nakazem zapłaty wydanym w postępowaniu upominawczym Sąd Okręgowy w Warszawie uwzględnił w całości żądanie strony powodowej oraz zasądził na jej rzecz od strony pozwanej kwotę 10.823 zł tytułem kosztów procesu, w tym kwotę 7.200 zł tytułem zwrotu kosztów zastępstwa procesowego.

W sprzeciwie od nakazu zapłaty z dnia 5 czerwca 2014 r. pozwana wniosła o oddalenie powództwa w całości i zasądzenie kosztów procesu, w tym kosztów zastępstwa procesowego według norm przepisanych.

W piśmie procesowym z dnia 15 września 2014 r. powódka cofnęła pozew co do odsetek od żądanej kwoty za okres przed dniem 19 lipca 2013 r.

Wyrokiem z dnia 30 kwietnia 2015 r. Sąd Okręgowy w Warszawie zasądził od (...) S.A. z siedzibą w W. na rzecz (...) sp. z o.o. z siedzibą w W.: kwotę 288.325,91 zł z odsetkami ustawowymi od dnia 19 lipca 2013 r. do dnia zapłaty oraz kwotę 21.641 zł tytułem zwrotu kosztów procesu (pkt 1), umorzył postępowanie w zakresie żądania zapłaty odsetek ustawowych liczonych: od kwoty 177.185,87 zł od dnia 31 stycznia 2013 r. do dnia 18 lipca 2013 r., od kwoty 59.270,81 zł od dnia 3 marca 2013 r. do dnia 18 lipca 2013 r., od kwoty 38.070,35 zł od dnia 31 marca 2013 r. do dnia 18 lipca 2013 r., od kwoty 13.934,18 zł od dnia 8 kwietnia 2013 r. do dnia 18 lipca 2013 r. (pkt 2), oddalił powództwo w pozostałym zakresie (pkt 3) oraz nakazał pobrać od (...) S.A. z siedzibą w W. na rzecz Skarbu Państwa - Sądu Okręgowego w Warszawie kwotę 618,49 zł tytułem zwrotu wydatków (pkt 4).

Sąd I instancji oparł swoje rozstrzygnięcie na następujących ustaleniach faktycznych oraz rozważaniach prawnych:

W dniu 6 grudnia 2012 r. (...) S.A. z siedzibą w W. (dalej jako (...) S.A.) zawarła z (...) S.A. umowę nr(...)o wykonanie niezbędnych robót budowlanych w celu zapewnienia bezpieczeństwa ruchu kolejowego i zabezpieczenia budowy wiaduktu kolejowego w km 27,223 w ramach projektu(...) (...). Ww. umowa zawierała subklauzulę (...) (...), zgodnie z którą wynikające z umowy prawa lub obowiązki wykonawcy nie mogą być przeniesione na osoby trzecie bez uprzedniej zgody pozwanej, wyrażonej na piśmie pod rygorem nieważności, z wyjątkiem cesji na dostawę betonu przez powódkę oraz (...)S.A., finansującego działalność operacyjną (...) S.A. Zgodnie z powyższymi postanowieniami, (...) S.A. zawarła umowę faktoringową, na mocy której przelała na rzecz (...) S.A. wszelkie istniejące i przyszłe wierzytelności przysługujące jej od pozwanej. W toku ww. budowy powódka dokonywała dostaw betonu wraz z usługą pracy pompy do betonu. Obecni przedstawiciele (...) S.A. oraz pozwanej nie mieli żadnych zastrzeżeń co do jakości dostarczanego betonu, ani świadczonych usług. W dniu 15 stycznia 2013 r. J. K., kierownik budowy zatrudniony przez (...) S.A., sporządził pismo skierowane do inżyniera kontraktu, S. S. (1), w którym wymienił powódkę jako podwykonawcę w zakresie dostawy mieszanki betonowej. Za ww. dostawy i usługi powódka wystawiła (...) S.A. faktury VAT nr (...) na kwotę 177.496,07 zł, nr (...) na kwotę 59.270,81, nr (...) na kwotę 38.070,35 zł oraz nr (...) na kwotę 13.934,18 zł. Pismem z dnia 8 marca 2013 r. (...) S.A. wystąpiła do pozwanej o zapłatę należności wynikających z ww. faktur bezpośrednio na rzecz powódki. Pismem z dnia 12 kwietnia 2013 r. powódka wezwała (...) S.A. do zapłaty kwot wynikających z ww. faktur. Powódka dochodziła również zapłaty od(...) S.A., wskutek czego uzyskała pismo oznaczone datą 17 stycznia 2014 r., zgodnie z którym bank zajął stanowisko, iż umowa z faktorantem ((...) S.A.) nie obejmowała powódki i w związku z tym odmówił zapłaty. Do chwili zamknięcia rozprawy pozwana nie uiściła ani na rzecz powódki, ani żadnego innego podmiotu, należności za dostarczony beton i jego wbudowanie.

Sąd Okręgowy wskazał, że powyższy stan faktyczny ustalili na podstawie dokumentów oraz twierdzeń samych stron nie zakwestionowanych bądź wprost przyznanych przez przeciwnika, które na podstawie art. 230 k.p.c. w zw. z art.

229 k.p.c. przyjęte zostały jako udowodnione. Strony nie kwestionowały autentyczności powołanych dokumentów, również sam Sąd I instancji nie miał wątpliwości co do ich wartości dowodowej. Sąd Okręgowy uwzględnił również zeznania świadków J. K. i K. P. oraz reprezentanta powódki K. Ł.. W ocenie Sądu I instancji wszystkie te zeznania były jasne, spójne, logiczne i wzajemnie się uzupełniające. Sąd nie miał wątpliwości co do ich wartości dowodowej, wobec czego brak było podstaw do odmówienia im wiarygodności. Zeznania świadków korespondowały z treścią pozostałego materiału dowodowego zgromadzonego w sprawie. Zeznania świadka S. S. (2) ocenione zostały za nic nie wnoszące do sprawy, bowiem świadek ten - pracownik (...) - nie był w stanie odtworzyć żadnych okoliczności rozliczeń między stronami oraz (...) S.A. Dowód z przesłuchania stron ograniczony został do przesłuchania Prezesa Zarządu powodowej spółki K. Ł., albowiem z okoliczności sprawy nie wynikało, aby uprawnieni do reprezentacji strony pozwanej mogli posiadać jakąkolwiek wiedzę w sprawie. Na podstawie art. 207 § 6 k.p.c., Sąd I instancji pominął jako spóźniony dowód z zeznań świadka J. B.. Zgłoszony przez stronę pozwaną dowód w postaci filmu przedstawiającego przykładową czynność betonowania przy budowie linii kolejowej, został pominięty na podstawie art. 227 k.p.c. jako nieistotny dla rozstrzygnięcia sprawy.

W ocenie Sądu Okręgowego powództwo co do zasady podlegało uwzględnieniu. Sąd ten wskazał, że nietrafnie powódka dochodziła zapłaty na podstawie art. 647⁽¹⁾ § 5 k.c. Przepis art. 647⁽¹⁾ § 4 k.c. wymaga od umowy o podwykonawstwo robót budowlanych formy pisemnej pod rygorem nieważności, zaś już z samych twierdzeń powódki wynikało, że żadna umowa w tej formie nigdy nie została zawarta między (...) S.A., a (...)sp. z o.o. z siedzibą w W. (dalej jako (...)). Skoro zatem umowa o podwykonawstwo robót budowlanych była od początku nieważna z uwagi na niezachowanie wymaganej prawem formy, bezprzedmiotowe było rozważanie przesłanek odpowiedzialności inwestora na podstawie art. 647⁽¹⁾ § 5 k.c. Odnosząc się jednocześnie do zarzutów (...) S.A. w tym zakresie, Sąd I instancji po pierwsze wskazał, że nie mogła mieć znaczenia dla rozstrzygnięcia sprawy kwestia dokonanej przez (...) S.A. cesji wierzytelności na rzecz (...) S.A. Zarzut ten nie został w jakikolwiek sposób wyjaśniony, a w ocenie Sądu Okręgowego brak było jakichkolwiek podstaw do przyjęcia, że okoliczność dokonania przez wykonawcę przelewu wierzytelności wynagrodzenia za roboty budowlane na podmiot trzeci miała jakiegokolwiek znaczenie z punktu widzenia odpowiedzialności inwestora za zapłatę dokonaną podwykonawcy. Byłoby to bowiem co najmniej przejęcie długu, które zgodnie z art. 521 § 2 k.c. w zw. z art. 519 § 2 pkt 2 k.c. dla swojej skuteczności względem wierzyciela (podwykonawcy) wymaga jego zgody. W przeważającej mierze za nietrafny uznany został także zarzut, jakoby świadczenie powódki nie miało charakteru robót budowlanych. Miarodajna z punktu widzenia gwarancyjnej odpowiedzialności inwestora jest okoliczność, czy rezultat świadczenia podwykonawcy stał się składnikiem świadczenia wykonawcy wobec inwestora, w ramach łączącej te strony umowy o roboty budowlane. Nie ulegało żadnej wątpliwości, że kryterium to spełnia świadczenie polegające na dostawie i wbudowaniu betonu przez powódkę. W związku z tym wynagrodzenie(...) za dostarczony i wbudowany beton może być objęte zakresem odpowiedzialności pozwanej jako inwestora, ponieważ beton ten posłużył do wykonania robót budowlanych przez (...) S.A. na rzecz (...) S.A. W obliczu okoliczności, że ze zgromadzonego w sprawie materiału dowodowego wynikało jednoznacznie, iż pozwana wprost wyraziła zgodę na wykonane przez powódkę dostawy i usługi, nie mogła również mieć istotnego znaczenia dla rozstrzygnięcia sprawy kwestia, iż pozwanej nie została przedstawiona umowa z podwykonawcą. Zgoda inwestora na zawarcie umowy z podwykonawcą może być wyrażona w dowolnej formie, a wymóg przedstawienia umowy lub jej projektu, wraz z odpowiednią częścią dokumentacji projektowej, niezbędny jest jedynie do wywołania skutku fikcji prawnej zgody na podwykonawcę w razie milczenia inwestora, stosownie do art. 647⁽¹⁾ § 2 zd. 2 k.c. in fine. Żadnego potwierdzenia w zgromadzonym materiale dowodowym nie znalazło też wyrażone w sprzecznie od nakazu zapłaty stanowisko strony pozwanej, jakoby świadczenie powódki nie zostało spełnione. Nawet świadkowie powołani przez (...) S.A. potwierdzili, że dostawy i usługi, za które zapłaty dochodziła powódka w niniejszej sprawie, zostały faktycznie wykonane.

Sąd Okręgowy wskazał, że żądanie powódki znajdowało oparcie w przepisach prawa jako zwrot nienależnego świadczenia, tj. na podstawie art. 405 k.c. w zw. z art. 410 § 1 k.c. Nie budziło wątpliwości, że w ramach realizacji obowiązku *da mihi factum, dabo tibi ius* sąd powinien rozważyć zasadność żądania pozwu w ramach wszelkich dostępnych podstaw prawnych, a nie tylko tych powoływanych przez stronę powodową. Dopuszczalność zasądzenia świadczenia na podstawie przepisów o nienależnym świadczeniu, czy szerzej - bezpodstawnym wzbogaceniu, w

konkretnej sytuacji, gdy podwykonawca dochodzi na podstawie gwarancyjnej odpowiedzialności inwestora zapłaty wynagrodzenia z umowy o podwykonawstwo robót budowlanych, która okazała się nieważna, była wielokrotnie przedmiotem rozważań Sądu Najwyższego i zyskała jednoznaczną aprobatę. Pogląd ten był aktualny w sprawie niniejszej, w której fakt wykonania przez powódkę prac został ustalony ponad wszelką wątpliwość, a pozwana nie kwestionowała ich wartości. Powódka dostarczyła na plac budowy beton, który przy współdziałaniu jej pracowników i wykonawcy został wbudowany w obiekt budowlany wykonany na rzecz pozwanej. Powódka spełniła zatem świadczenie w przekonaniu, że wykonuje umowę o podwykonawstwo zawartą między nią a (...) S.A., która to umowa była jednak od samego początku nieważna (*condictio sine causa*). Beneficjentem tego świadczenia była i jest pozwana, ponieważ nie zapłaciła ona za wykonane przez powódkę prace, natomiast majątek tej ostatniej uległ zmniejszeniu, na skutek braku otrzymania zapłaty za spełnione świadczenie. Z uwagi na powyższe powództwo podlegało uwzględnieniu co do zasady. Sąd Okręgowy wskazał jednocześnie, że pozwana nie kwestionowała roszczenia co do wysokości, zatem należało przyjąć, iż wartość robót równa jest kwotom wskazanym na fakturach przedstawionych przez (...). Sąd I instancji zasądził zatem od pozwanej na rzecz powódki równowartość świadczeń obejmujących dostawę betonu, pracę pomp do betonu oraz sprzedaż rurociągów niezbędnych do wykonania tej usługi, tj. łącznie 288.325,91 zł.

Powódka wnosiła ostatecznie o zasądzenie odsetek ustawowych od dochodzonego roszczenia od dnia 19 lipca 2013 r. do dnia zapłaty. Bezpodstawne wzbogacenie stanowi roszczenie bezterminowe, zatem zgodnie z art. 455 k.c. powinno zostać spełnione niezwłocznie po wezwaniu dłużnika do jego wykonania. Za wezwanie do zapłaty przyjęto pismo powódki skierowane do (...) S.A., na którym widnieje prezentata pozwanej z dnia 16 kwietnia 2013 r. Pismo to w sposób dostateczny precyzuje roszczenie powódki oraz jej wolę dochodzenia od pozwanej spełnienia świadczenia, zatem roszczenie powódki stało się wymagalne przed żądanym początkowym biegiem terminu odsetek, a powództwo co do odsetek od zasądzonej kwoty podlegało uwzględnieniu w całości na podstawie art. 481 § 1 i 2 k.c.

Sąd Okręgowy wskazał, że powództwo podlegało oddaleniu jako bezzasadne, na podstawie art. 6 k.c. w zw. z art. 232 k.p.c., co do kwoty 135,30 zł widniejącej na fakturze VAT nr (...) tytułem usługi transportowej, jak również odsetek od tej kwoty. W sprawie nie ujawniono, na czym ta usługa konkretnie polegała, na czym rzecz została świadczona i czy wynikała z niej jakkolwiek korzyść majątkowa po stronie pozwanej.

W toku procesu powódka cofnęła pozew co do odsetek ustawowych: od kwoty 177.187,87 zł od dnia 31 stycznia 2013 r. do dnia 18 lipca 2013 r., od kwoty 59.270,81 zł od dnia 3 marca 2013 r. do dnia 18 lipca 2013 r., od kwoty 38.070,35 zł od dnia 31 marca 2013 r. do dnia 18 lipca 2013 r., od kwoty 13.934,18 zł od dnia 8 kwietnia 2013 r. do dnia 18 lipca 2013 r., zatem w tym zakresie postępowanie podlegało umorzeniu na podstawie art. 355 § 1 k.p.c. w zw. z art. 203 § 1 k.p.c.

Kosztami procesu Sąd I instancji obciążył pozwaną w całości na podstawie art. 100 k.p.c., ustalając, że powódka uległa jedynie co do nieznacznej części swojego żądania. Ponadto, na podstawie art. 113 ust. 1 ustawy z dnia 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych w zw. z art. 100 k.p.c. obciążono pozwaną poniesionymi tymczasowo przez Skarb Państwa wydatkami w kwocie 618,49 zł obejmującymi koszty stawiennictwa świadka J. K..

Apelację od wyroku Sądu Okręgowego wniosła pozwana, zaskarżając go w części, tj. co do punktów pierwszego i czwartego. Orzeczeniu zarzuciła naruszenie:

1/ art. 321 § 1 k.p.c. poprzez rozstrzygnięcie o roszczeniu z nienależnego świadczenia, oparte na ustaleniu nieważności umowy podwykonawczej pomiędzy powódką a wykonawcą ((...) S.A.) w sytuacji, kiedy roszczenie procesowe zgłoszone przez powódkę opierało się na twierdzeniu o istnieniu ważnej umowy podwykonawczej; w szczególności powódka nie twierdziła, że umowa ta nie została zawarta na piśmie, a przeciwnie, w ramach spóźnionej inicjatywy dowodowej wykazywała istnienie pisemnej umowy podwykonawczej, przy tym reprezentowana przez zawodowego pełnomocnika wskazywała jako podstawę żądania art. 647¹ § 5 k.c., nadto wobec dowolności ustalenia Sądu I instancji o braku formy pisemnej umowy podwykonawczej powódki z kolejnymi wykonawcami; subsydiarnie wskazała na naruszenie:

2/ art. 207 § 1 i 2 k.p.c. w zw. z art. 217 k.p.c. w zw. z art. 227 k.p.c. poprzez oddalenie wniosku o przeprowadzenie dowodu z zeznań świadka J. B. w sytuacji, kiedy wniosek ten został zgłoszony w czasie umożliwiającym przesłuchanie świadka na terminie kolejnej (po zgłoszeniu wniosku) rozprawy, strona wykazała, że przyczyna zgłoszenia dowodu zaistniała na tamtym etapie rozprawy, a nadto wniosek dotyczył okoliczności znamiennej dla rozstrzygnięcia, mianowicie rzutujących na prawidłowe zakwalifikowanie świadczenia powoda w kontekście art. 647¹ k.c.,

3/ art. 65 § 1 k.c. w zw. z art. 647¹ § 1, 2, 4, 5 k.c. poprzez błędną wykładnię oświadczeń stron umowy pomiędzy powódką a (...) S.A. oraz błędne zakwalifikowanie umowy, na podstawie której powódka dostarczyła beton na plac budowy, jako umowy podwykonawczej w rozumieniu art. 647¹ k.c., w sytuacji, kiedy świadczenie powódki sprowadzało się do dostarczenia zakupionego przez wykonawcę betonu wraz z rozładunkiem za pomocą pompy, co znajduje potwierdzenie tak w twierdzeniach powódki, jak i dokumentach faktur, które obejmować miały dochodzoną należność (opis: usługa transportowa, usługa sprzętowa); w konsekwencji naruszenie:

4/ art. 647¹ § 4 k.c. poprzez nieuzasadnione zastosowanie dla oceny ważności umowy na dostawę betonu zawartej przez powódkę z wykonawcą; a w dalszej kolejności naruszenie:

5/ art. 410 § 1 k.c. w zw. z art. 405 k.c. poprzez nieuprawnione zastosowanie wynikającej z błędnej oceny, że regulacja ta może mieć zastosowanie do rozliczenia świadczenia pozyskanego przez inwestora w ramach ważnej umowy o roboty budowlane spełnionego przez podwykonawcę, w tym również, gdy umowa podwykonawcza okazała się nieważna:

- gdy tymczasem świadczenie pozyskane przez inwestora ma ważną podstawę prawną w umowie o roboty budowlane zawartej z wykonawcą;

- sięgnięcie po instytucję nienależnego świadczenia w rozliczeniu pomiędzy podwykonawcą a inwestorem oznacza wprowadzenie alternatywnej wobec jedynej przewidzianej przez ustawodawcę podstawy odpowiedzialności inwestora za zapłatę wynagrodzenia podwykonawcy.

Wskazując na powyższe zarzuty strona pozwana wniosła o zmianę zaskarżonego wyroku poprzez oddalenie powództwa również w uwzględnionej części, zatem ostatecznie w całości, oraz zasądzenie od powódki na rzecz pozwanej kosztów procesu, w tym kosztów zastępstwa procesowego za postępowanie przed Sądem I instancji według norm przepisanych. Nadto apelująca wniosła o zasądzenie od na jej rzecz od strony powodowej kosztów procesu, w tym kosztów zastępstwa procesowego za postępowanie przed Sądem odwoławczym według norm przepisanych.

Sąd Apelacyjny zważył, co następuje:

apelacja pozwanej zasługiwała na uwzględnienie.

W pierwszym rzędzie rozpatrzenia wymagał zarzut naruszenia przez Sąd I instancji art. 321 § 1 k.p.c. poprzez oparcie rozstrzygnięcia na przepisach o nienależnym świadczeniu, w sytuacji, kiedy roszczenie zgłoszone przez powódkę opierało się na twierdzeniu o istnieniu ważnej umowy podwykonawczej.

Zgodnie z treścią art. 321 § 1 k.p.c. sąd nie może wyrokować co do przedmiotu, który nie był objęty żądaniem, ani zasądzać ponad żądanie. Wynikający z powyższego przepisu zakaz odnosi się zarówno do samego żądania zgłoszonego w pozwie (art. 187 § 1 pkt 1 k.p.c.) i obejmuje aspekt ilościowy i jakościowy, jak i podstawy faktycznej (art. 187 § 1 pkt 2 k.p.c.). Zgodnie z utrwalonym stanowiskiem orzecznictwa nie bez znaczenia pozostaje także wskazana przez powoda - jeżeli okoliczność taka oczywiście ma miejsce, nie jest to bowiem obowiązkiem powoda - podstawa prawna roszczenia. Nie ma jednak podstaw do twierdzenia, iż wskazanie podstawy prawnej dochodzonego roszczenia bezwzględnie zawęży podstawę faktyczną do okoliczności mających znaczenie z punktu widzenia stosowania wskazanej normy prawa materialnego. Jakkolwiek wskazanie podstawy prawnej może być pomocne dla uściślenia podstawy faktycznej zgłoszonego roszczenia, to jednak jest to tylko wskazówka wykorzystywana przy odczytywaniu przytoczonych przez powoda okoliczności faktycznych uzasadniających żądanie. W związku z powyższym, jak wskazał Sąd Najwyższy w

uzasadnieniu wyroku z dnia 21 sierpnia 2013 r., II CSK 9/13, (LEX nr 1388638), rozpoznanie roszczeń o zapłatę kierowanych przez wykonawcę robót budowlanych, który wykonał swoje roboty w przeświadczeniu, że spełnia ciężące na nim zobowiązanie, nieważność którego stwierdził sąd, na płaszczyźnie przepisów o bezpodstawnym wzbogaceniu nie jest traktowane jako wyjście ponad żądanie pozwu, lecz prawidłowa realizacja obowiązku *dabo tibi ius* - poszukiwania przepisów zapewniających powodowi należyłą ochronę prawną, usprawiedliwioną w przedstawionych przez niego okolicznościach faktycznych. Sąd Apelacyjny w niniejszym składzie stanowisko powyższe w całości podziela. Nie było zatem w sprawie podstaw do przyjęcia, że powołanie przez stronę powodową w uzasadnieniu pozwu art. 647¹ § 5 k.c. skutkowało samo w sobie niemożnością rozpoznania żądania powódki na innej podstawie prawnej, np. na podstawie przepisów o nienależnym świadczeniu. Decydowały o tym okoliczności faktyczne przywołane przez stronę powodową, a nie przepisy wskazywane jako podstawa prawna roszczenia.

Niezależnie od powyższego stwierdzić należało, że apelująca słusznie zwróciła uwagę na dowolność ustalenia Sądu I instancji w przedmiocie tego, że umowa podwykonawcza łącząca powodową spółkę z (...) S.A. nie została zawarta w formie pisemnej. Co prawda (...) nie przedłożyła do akt pisemnej umowy z (...) S.A., jednakże w uzasadnieniu pozwu, a także w toku postępowania przez Sądem I instancji, wskazywała jedynie ogólnie na fakt zawarcia umowy podwykonawczej, nie wyjaśniając, czy umowa ta zawarta została w formie pisemnej, czy też innej formie. Z kolei pozwana wskazała w piśmie procesowym z dnia 15 stycznia 2015 r. na okoliczność, że (...) nie przedstawiła „umowy zawartej pomiędzy (...) S.A. i Powodem” (k. 346). Na temat formy umowy podwykonawczej zeznawał przesłuchany w charakterze strony powodowej (...) powodowej spółki K. Ł., który stwierdził, że nie pamięta, czy umowa pomiędzy (...)a (...) S.A. została zawarta na piśmie (k. 388 - zeznania K. Ł. - 00:09:09). W świetle powyższego stwierdzić należało, że zgromadzony przed Sądem I instancji materiał nie dawał podstaw do wyprowadzenia z niego ustalenia, że umowa podwykonawcza łącząca (...) i (...) S.A. nie została zawarta w formie pisemnej. Wbrew ocenie Sądu Okręgowego okoliczność taka nie wynikała z „samyh twierdzeń powódki”, która nie przedstawiła żadnych twierdzeń na okoliczność formy, w jakiej została zawarta przedmiotowa umowa podwykonawcza. Sąd I instancji nie ocenił również zeznań K. Ł., w zakresie w którym odnosiły się do kwestii formy umowy.

W związku ze stanowiskiem Sądu Okręgowego ujawnionym w uzasadnieniu zaskarżonego wyroku oraz zarzutami apelacji, Sąd Apelacyjny na rozprawie w dniu 9 listopada 2016 r. odebrał od strony powodowej oświadczenie dotyczące formy, w jakiej zawarta została umowa podwykonawcza pomiędzy (...) i (...) S.A. Strona powodowa wyjaśniła, że na pewno była zawarta umowa w formie ustnej oraz wskazała, że nie dysponuje umową zawartą w formie pisemnej i że umowa na piśmie zawarta została ze spółką (...) - podmiotem, który pierwotnie wykonywał zadanie inwestycyjne polegające na budowie dwupoziomowego skrzyżowania drogi z torami kolejowymi w km 27,224 linii kolejowej (...), odcinek W.-G. w ciągu ulicy (...) i ulicy (...) w L. na podstawie umowy zawartej z (...) S.A. i który miał również zawartą umowę na dostawę betonu z (...).

Mając powyższe na względzie ostatecznie należało zgodzić się z ustaleniem Sądu I instancji, że umowa pomiędzy powódką a (...) S.A. dotycząca dostaw betonu nie została zawarta w formie pisemnej. Strona powodowa nie twierdziła w sprawie, aby dokument obejmujący umowę został zagubiony, zniszczony lub zabrany przez osobę trzecią. Powódka wskazała, że nie dysponuje umową w formie pisemnej. Okoliczność zawarcia umowy w formie pisemnej nie wynikała również z zeznań K. Ł..

Zgodnie z treścią art. 647¹ § 4 k.c. w zw. z art. 647¹ § 2 i 3 k.c. umowa wykonawcy robót budowlanych z podwykonawcą, jak również umowa podwykonawcy z dalszym podwykonawcą, winna być dokonana w formie pisemnej pod rygorem nieważności. Niezachowanie wynikającej z przepisów prawa formy prowadzi zatem do tego, że umowa nie wywołuje zamierzonych skutków prawnych. Na gruncie niniejszej sprawy oznaczało to brak podstaw do przyjęcia solidarnej odpowiedzialności inwestora i wykonawcy za zapłatę wynagrodzenia za roboty budowlane wykonane przez podwykonawcę na podstawie art. 647¹ § 5 k.c.

W okolicznościach niniejszej sprawy nie było potrzeby rozważania, czy umowa zawarta pomiędzy (...) oraz (...) S.A. miała charakter umowy o roboty budowlane w rozumieniu art. 647⁽¹⁾ § 2 k.c. Gdyby przyjąć - zgodnie ze stanowiskiem

prezentowanym w niniejszej sprawie przez powódkę, że powyższą umowę należy uznać za umowę o roboty budowlane w rozumieniu art. 647⁽¹⁾ § 2 k.c., to winna zostać ona zawarta w formie pisemnej po rygorem nieważności. Jak powyżej była już o tym mowa, umowa pomiędzy (...) a (...) S.A. nie została zawarta w formie pisemnej, a tym samym nie doszło do powstania solidarnej odpowiedzialności, o której stanowi art. 647⁽¹⁾ § 5 k.c. Gdyby z kolei - zgodnie ze stanowiskiem prezentowanym przez stronę pozwaną, uznać, że ww. umowa nie stanowiła umowy o roboty budowlane w rozumieniu art. 647⁽¹⁾ § 2 k.c., to z jednej strony nie miałyby do niej zastosowania wymóg formy czynności prawnej określony w art. 647⁽¹⁾ § 4 k.c. (umowa dostawy betonu byłaby zatem ważna), ale z drugiej nie byłoby podstaw do przyjęcia solidarnej odpowiedzialności inwestora za zapłatę świadczenia pieniężnego wynikającego z tej umowy. W tej sytuacji za nie mające znaczenia dla rozstrzygnięcia sprawy uznać należało zarzuty apelacji dotyczące naruszenia zarówno art. 65 § 1 k.c. w zw. z art. 647⁽¹⁾ § 1, 2, 4, 5 k.c., jak i art. 207 § 1 i 2 k.p.c. w zw. z art. 217 k.p.c. w zw. z art. 227 k.p.c. poprzez oddalenie wniosku o przeprowadzenie dowodu z zeznań świadka J. B..

Sąd Okręgowy uznał, że mimo iż powództwo spółki (...) nie znajdowało oparcia w art. 647⁽¹⁾ § 5 k.c., to jednak co do kwoty 288.325,91 zł podlegało uwzględnieniu na podstawie przepisów o nienależnym świadczeniu. Zdaniem Sądu I instancji powódka świadczyła na podstawie nieważnej umowy o podwykonawstwo, a beneficjentem tego świadczenia była strona pozwana, która nie zapłaciła za wykonane przez stronę powodową prace. Uzasadniało to zastosowanie w sprawie art. 405 k.c. w zw. z art. 410 § 1 k.c.

Jak już powyżej była o tym mowa uwzględnienie przez Sąd I instancji dochodzonego przez stronę powodową roszczenia na innej podstawie prawnej niż wskazana przez powódkę, nie stanowiło o naruszeniu art. 321 § 1 k.p.c. i ten zarzut apelacji ocenić należało jako nieuzasadniony. Za trafny natomiast uznać należało zarzut naruszenia art. 410 § 1 k.c. w zw. z art. 405 k.c.

Regulacja art. 647¹ k.c. ma charakter szczególny, wprowadza bowiem odpowiedzialność (solidarną) za zapłatę wynagrodzenia przez jeden podmiot (inwestora), względem drugiego podmiotu (wykonawcy, dalszego wykonawcy), których to podmiotów nie łączy węzeł umowny. Jest to odpowiedzialność za cudzy dług (por. uchwałę składu 7 sędziów Sądu Najwyższego z dnia 29 kwietnia 2008 r., III CZP 6/08, OSNC 2008/11/121), o charakterze gwarancyjnym (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 17 lutego 2011 r., IV CSK 293/10, LEX nr 1111016). Odpowiedzialność za uzależniona jest jednak od spełnienia określonych warunków, które wskazane zostały w art. 647¹ k.c., przede wszystkim co do formy umowy podwykonawczej oraz zgody inwestora na jej zawarcie.

Zauważyć należy, że w relacji pomiędzy powódką a pozwaną nie było podstaw do twierdzenia, aby mogło dojść do jakiegokolwiek spełnienia świadczenia. Nienależne świadczenie stanowi szczególny rodzaj wzbogacenia i ma miejsce wówczas, gdy wzbogacony uzyskał korzyść majątkową w wyniku „świadczenia”, tj. zachowania zmierzającego do wykonania określonego zobowiązania. Sytuacje, w których świadczenie ma charakter nienależny (tzw. kondykcje) wskazane zostały w art. 410 § 2 k.c. Zgodnie z ugruntowanym stanowiskiem judykatury i piśmiennictwa o tym, czy określone przesunięcie majątkowe jest wynikiem świadczenia, rozstrzygające znaczenie ma punkt widzenia wierzyciela w danym stosunku prawnym, tj. czy na podstawie rozpoznawalnych okoliczności mógł on uważać dane działanie za świadczenie (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 11 września 1997 r., III CKN 162/97, OSNC 1998/2/31 oraz z dnia 13 października 2011 r., V CSK 483/10, LEX nr 1102551). Niezależnie od wszelkich innych okoliczności, dostawa betonu przez (...) nie mogła być uważana przez (...) S.A. za spełnienie świadczenia, bowiem spółek tych nie łączyła żadna umowa ani jakikolwiek inny stosunek zobowiązaniowy, który uzasadniałby świadczenie przez powódkę na rzecz pozwanej. Oznaczało to, że w sprawie nie należało odwoływać się do przepisów o nienależnym świadczeniu, ale do regulacji bezpodstawnego wzbogacenia (art. 405-409, art. 414 k.c.).

Zgodnie z treścią art. 405 k.c., kto bez podstawy prawnej uzyskał korzyść majątkową kosztem innej osoby, obowiązany jest do wydania korzyści w naturze, a gdyby to nie było możliwe, do zwrotu jej wartości.

Zobowiązanie z tytułu bezpodstawnego wzbogacenia powstaje w razie spełnienia następujących przesłanek: wzbogacenia (uzyskania korzyści majątkowej), zubożenia, związku między wzbogaceniem a zubożeniem, braku podstawy prawnej wzbogacenia.

Brak podstawy prawnej wzbogacenia oznacza taką sytuację, w której uzyskanie korzyści majątkowej nie znajduje usprawiedliwienia w przepisie ustawy, ważnej czynności prawnej, prawomocnym orzeczeniu sądowym albo decyzji administracyjnej, ogólniej rzecz ujmując jest to równoznaczne z niewystąpieniem zdarzenia o charakterze cywilnoprawnym, z którym prawo wiąże nabycie (uzyskanie) korzyści majątkowej przez dany podmiot.

Sąd I instancji wskazując na wzbogacenie strony pozwanej podniósł, że była ona beneficjentem świadczenia, które powódka spełniła na rzecz (...) S.A. na podstawie nieważnej umowy. Stanowisko to uznać należy za nadmiernie uproszczone, bowiem jak wskazywano na to powyżej na linii (...) - (...) S.A. nie miało miejsca jakiegokolwiek świadczenie rozumiane jako przedmiot zobowiązania. Uzyskana przez pozwaną korzyść odpowiadała wartości dostarczonego na potrzeby realizowanej inwestycji betonu i - ewentualnie - towarzyszących dostawie usług, jednakże (...) S.A. korzyści tych nie uzyskała bez podstawy prawnej, ale na podstawie umowy nr (...) na wykonanie niezbędnych robót budowlanych w celu zapewnienia bezpieczeństwa ruchu kolejowego i zabezpieczenia budowy wiaduktu kolejowego w km 27,224 w ramach projektu (...) zawartej z (...) S.A. (k. 73-96 - umowa). Ważność i skuteczność tej umowy nie była w niniejszej sprawie kwestionowana, a wynika z niej w jednoznaczny sposób, że pozwana zobowiązała się do zapłaty (...) S.A. wynagrodzenia za wykonane roboty w łącznej kwocie 2.890.500 zł. To, że przy realizacji ww. umowy (...) S.A. korzystało z usług innych podmiotów, w tym i powódki, nie zmieniało tego, że strona pozwana za realizację całego zadania inwestycyjnego, do którego wykonania wykorzystany został beton dostarczony przez (...), zobowiązana była do spełnienia świadczenia pieniężnego względem swojego kontrahenta. Okoliczność, czy świadczenie to rzeczywiście spełniła, nie miała znaczenia dla rozstrzygnięcia sprawy, bowiem wystarczające było ustalenie, że w umowie z (...) S.A. zobowiązała się do spełnienia wzajemnego świadczenia o charakterze pieniężnym, co skutkowało powstaniem w jej majątku długu o określonej wartości. Sprawa wzajemnych rozliczeń dotyczy zatem wyłącznie relacji pomiędzy (...) S.A. a (...) S.A. Wbrew zatem stanowisku Sądu I instancji brak było w sprawie podstaw do uznania, że pozwana uzyskała korzyści bez podstawy prawnej. Podstawę tę stanowiła ważna umowa z dnia 6 grudnia 2012 r. zawarta z (...) S.A. Brak podstawowej przesłanki bezpodstawności uzyskania korzyści przez pozwaną, zwalniał z konieczności rozważania kwestii na czym polegało i jaką miało wartość wzbogacenie pozwanej i zubożenie powódki oraz czy pomiędzy nimi zachodził związek.

Zauważyć należało, że stanowisko przyjęte w sprawie przez Sąd Okręgowy prowadziło w efekcie do swoistego obejścia art. 647⁽¹⁾ k.c., bowiem mimo niespełnienia określonych w nim przesłanek odpowiedzialności solidarnej inwestora, które mają charakter gwarancyjny i zmierzają do zapewnienia ochrony inwestorowi, na którego z mocy ustawy nakłada się odpowiedzialność za zapłatę wynagrodzenia za roboty budowlane wykonane przez podwykonawcę, po stronie inwestora powstawałby obowiązek spełnienia świadczenia wynikającego z nieważnej umowy zawartej pomiędzy wykonawcą a podwykonawcą. Zauważyć należy, że świadczenie na podstawie nieważnej czynności prawnej (zakładając na potrzeby rozważań, że umowa pomiędzy (...) a (...) S.A. była nieważna) spełnione zostało na linii powódka - (...) S.A., nie zaś powódka - pozwana, nie ma zatem podstaw do obciążania strony pozwanej obowiązkiem zwrotu nienależnego świadczenia. Z kolei, jak już powyżej była o tym mowa, nie było też w sprawie podstaw do zastosowania art. 405 k.c., bowiem rozważane w sprawie korzyści majątkowe uzyskane przez (...) S.A. znajdowały podstawę prawną w umowie z dnia 6 grudnia 2012 r.

Trafne zatem były zarzuty apelacji dotyczące naruszenia przez Sąd I instancji art. 410 § 1 k.c. w zw. z art. 405 k.c., bowiem nie było podstaw do zasądzenia dochodzonego przez stronę powodową roszczenia ani na podstawie przepisów o nienależnym świadczeniu ani bezpodstawnym wzbogaceniu.

Niezależnie od przedstawionych powyżej rozważań wskazać należało, że roszczenia dochodzone w pozwie nie mogły znajdować uzasadnienia w piśmie (...) S.A. z dnia 8 marca 2013 r., w którym zwrócono się do strony pozwanej, aby powstałe po dacie pisma wierzytelności (...) S.A. względem pozwanej, do kwoty 288.461,21 zł, uregulowane zostały

bezpośrednio na wskazany rachunek bankowy powódki. Po pierwsze, pismo to nie mogło samo w sobie wyrzucić jakichkolwiek skutków prawnych powodujących po stronie pozwanej obowiązek zapłaty za należności przysługujące (...) z tytułu dostarczenia betonu na zlecenie (...) S.A. Po drugie, pismo to nie mogło zostać uznane za przelew wierzytelności przysługujących (...) S.A. w stosunku do (...) S.A. na rzecz powódki, choćby już tylko z tego względu, że jest podpisane wyłącznie przez reprezentantów (...) S.A. Nadto, jego treść jest niejednoznaczna i odnosi się do bliżej niesprecyzowanych należności przyszłych. Przede wszystkim jednak w sprawie niniejszej strona powodowa nie dochodziła zapłaty z tytułu wierzytelności, które nabyła od (...) S.A. na podstawie umowy przelewu (w pozwie nie przedstawiono żadnych twierdzeń faktycznych, które wskazywałyby na taką podstawę powództwa, nie przedstawiono dowodów na istnienie konkretnych wierzytelności (...) S.A. w stosunku do pozwanej, powstałych po 8 marca 2013 r., a które zostałyby przeniesione na powódkę), ale domagała się zapłaty kwot wynikających z faktu dostarczenia przez nią betonu w wykonaniu umowy zawartej z (...) S.A., za którą to zapłatę (...) S.A. ponosi solidarną odpowiedzialność na podstawie art. 647⁽¹⁾ § 5 k.c.

Błędne było także prezentowane w toku postępowania przed Sądem I instancji stanowisko strony powodowej, że suklauzula (...) umowy zawartej pomiędzy (...) S.A. a (...) S.A. nie tylko wskazywała na powódkę jako podwykonawcę, ale i zobowiązywała pozwaną do uregulowania należności za dostarczony i wbudowany beton. Twierdzenie takie nie znajdowało potwierdzenia w treści przedmiotowej suklauzuli, która ogólnie określa warunki przenoszenia na osoby trzecie praw i obowiązków wykonawcy (tj. (...) S.A.) wynikających z zawartej umowy. Klauzula ta w żadnym razie nie zawiera zobowiązania (...) S.A. do regulowania jakichkolwiek zobowiązań ciążących na wykonawcy, w tym i względem (...).

Mając powyższe na względzie, opierając się na ustaleniach faktycznych poczynionych przez Sąd I instancji, Sąd Apelacyjny na podstawie art. 386 § 1 k.p.c. zmienił zaskarżony wyrok w punktach pierwszym i czwartym w ten sposób, że oddalił powództwo o zapłatę kwoty 288.325,91 zł z ustawowymi odsetkami, zasądził od powódki na rzecz pozwanej kwotę 7.217 zł tytułem zwrotu kosztów procesu (zgodnie z zasadą odpowiedzialności za wynik sporu) oraz nakazał pobrać od powódki na rzecz Skarbu Państwa Sądu Okręgowego w Warszawie kwotę 618,49 zł tytułem zwrotu wyłożonych tymczasowo wydatków.

O kosztach postępowania przed Sądem II instancji, mając na względzie jego wynik, orzeczono na podstawie art. 98 § 1 i 3, art. 108 § 1 k.p.c. oraz na podstawie § 6 pkt 7 w zw. z § 13 ust. 1 pkt 2 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 września 2002 r. w sprawie opłat za czynności adwokackie oraz ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej z urzędu (t. jedn. Dz. U. z 2013 r., poz. 461 ze zm.).

Beata Byszewska Maciej Dobrzyński Ewa Kaniok